

Marijan Vugdelija

DEKALOG: PUTOKAZ AUTENTIČNOGA LJUDSKOG ŽIVLJENJA I DANAS?

Dekalog je zasigurno jedna od najslavnijih stranica Staroga zavjeta. Za jednog Židova, „najdragocjenija stvar koja je ikada postojala na Zemlji jesu dvije kamene ploče koje je Mojsije primio na Sinaju, ploče neusporedive vrijednosti”¹. Unatoč njihovoj kratkoći i jednostavnosti, Božje zapovijedi su zažetak biblijske vjere i morala, sažimaju bit duhovnog života Izraela i cijeloga čovječanstva. U stvari, one su tako univerzalne u svom apelu da su postale svjetski dokument. S pravom ih već dugo drže „savršenom sintezom prirodnog i univerzalnog morala, izrazom ispravne ljudske savjesti”². Bez ikakve sumnje, tih deset Božjih zapovijedi bile su najvažniji i najsnažniji čimbenik u dugovjekom procesu uljudivanja ljudskoga roda³. U stvari, današnje religiozno, kulturno i civilizirano postojanje nezamislivo je, nerazumljivo i neprotumačivo bez tog utjecaja Dekaloga. On je ušao u krvotok i postao dio duhovnog tkiva ne samo židovstva, već i kršćanstva i cijele ljudske obitelji.

Zbog te svoje izuzetne važnosti uživao je povlašteno mjesto u predaji Izraela, u povijesti Crkve i cijeloga čovječanstva. Bio je uvijek iznova tumačen i aktualiziran za novonastale prilike kroz koje je čovječanstvo tijekom povijesti prolazilo⁴. I današnji čitatelj Biblije treba se pitati kako taj važni tekst odzvanja u aktualnoj situaciji Crkve i svijeta, tj. koja je njegova poruka danas⁵. Svrha je i ovog našeg razglabanja Dekaloga da vidimo što nam njegove upute danas imaju reći.

- 1) A. J. HESCHEL, *Il sabato (Rusconi)*, Milano 1972, 137. Izvornik je na engleskom: *The Sabbath. Its meaning for modern man*, New York 1952.
- 2) G. AUZOU, *Dalla servitù al servizio. Il libro dell' Esodo (EDB)*, Bologna ²1980, 225. Izvornik je na francuskom: *De la servitude au sevice*, Paris 1961.
- 3) Usp. J. C. RYLAARSDAM–J. E. PARK, *Exodus*, u: G. A. Buttrick (ur.), *The Interpreter's Bible I* (Abingdon Press), Nashville 1952, s. 980; C. ELFRIEDE (ur.), *En zählbuch zum Glauben. Die zehn Gebote (Benziger–Kaufmann)*, Zürich-Köln 1983, s. 8; W. J. HARRELSON, *Ten Comandments*, u: G. A. Buttrick (ur.), *The Interpreter's Dictionary of the Bible IV* (Abingdon Press), Nashville 1962, 569.
- 4) Bjelodani dokaz jest i postojanje dvostruke verzije Dekaloga u Bibliji (Izl 20,1–17 i Pnz 5,6–21).
- 5) To prečitavanje i prericanje poruke biblijskih tekstova za nove povijesne prilike i situacije, koje su prakticirali već biblijski pisci, ostaje trajni imperativ za Crkvu svih vremena.

I. Literarna analiza Dekaloga

1. Nazivi i brojenje zapovijedi

Budući da se u nazivima koji se daju Dekalogu i u načinu brojenja njegovih zapovijedi već krije određeno teološko vrednovanje i tumačenje tog važnog biblijskog teksta, mi ćemo ih ovdje ukratko iznijeti.

a) Nazivi

Na više mjesta u Bibliji taj znameniti biblijski tekst naslovljuje se kao *ase-ret ha-devarim* (usp. Izl 34,28; Pnz 4,13; 10,4), što na hebrejskom može značiti: „deset riječi”, „deset stvari”, „deset zapovijedi”, „deset uputa”, „deset savjeta”, „deset načela”⁶. Do nas je preko patrističke predaje dopro naziv „*dekalog*”, što je doslovni prijevod gore navedenog židovskog naslova (deka= deset; logos = „riječ”, „zapovijed”, „uputa”, „načelo”)⁷. Iz konteksta i sadržaja tog biblijskog odlomka proizlazi da je najbolje shvatiti taj naziv kao „deset zapovijedi” ili „deset uputa” koje Bog daje preko Mojsija židovskom narodu i cijelom čovječanstvu da im pokaže kako trebaju urediti svoj odnos s Bogom i među sobom. Drugim riječima, naznačuje im put kojim se trebaju zaputiti ukoliko žele živjeti sretnim i blagoslovljenim životom, životom u skladu s ljudskim dostojanstvom.

U židovstvu se termin *tora* upotrebljava općenito za označavanje čitavog Petoknjižja (prvih pet knjiga Biblije), i posebno za označavanje Dekaloga koji „je srce mojsijevskog zakona”⁸. Mi taj termin obično prevodimo riječju „zakon”. Međutim, da ne bismo upali u legalističko poimanje i tumačenje Dekaloga i drugih biblijskih zakona, potrebno je svratiti pozornost na etimološko značenje tog termina. Naime, *tora* dolazi od hebrejskog glagola *jara* što znači: „učiti”, „upućivati”, „pokazivati put”, „voditi”⁹. Dosljedno tome, *Tora* bi bila „pouka”, „uputa” ili „putokaz” autentičnoga ljudskog življenja. Samim izborom termina

---

na. Ne postoji niti smije postojati bezvremenska egzegeza. Svako ispravno tumačenje Pisma, pa i Dekaloga, nužno je uvjetovano kulturnim i civilizacijskim ozračjem vremena i mjesta. Dužnost je tumačitelja da participiraju na kategorijama i oblicima mišljenja svoga vremena i mjesta i da u tim kategorijama i na toj frekvenciji preriču poruku biblijskih tekstova. Dakle, pozvani su da budu služitelji Božje riječi za ljude u određenom prostoru i vremenu (usp. B. S. CHILDS, *Exodus – SCM Press, London* 21977, 437-438). – Ono što smo mi ovdje rekli o tumačenju biblijskih tekstova, profesor Valković proširuje također na crkveni nauk i praksu. Glede toga on piše: „'Perennis reformatio' Crkve . . . uključuje i crkvenu nauku i praksu ukoliko su odraz povijesnosti i čovjekova razvoja” (M. VALKOVIĆ, *Grieh danas*, u: BS 1-2 – 1976–, 6).

6) Za široki raspon značenja koja može poprimiti hebrejska riječ „davar”, vidi: F. BROWN (ur.), *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Clarendon Press), Oxford 1974, 182–184.

7) Grčka riječ „logos” pokriva sva ona značenja koja može poprimiti židovska riječ „davar” (usp. J. A. THAYER, *Greek-english Lexicon of the New Testament – Zondervan*, Michigan 131974, 380–382).

8) *La Bibbia di Gerusalemme* (EDB), Bologna 31977, 166, b. 20,1–21.

9) F. BROWN, *Law in the Old Testament*, u: G. A. Buttrick (ur.), *The Interpreter's s Dictionary of the Bible III* (Abingd. Press), Nashville 1962, 77.

za označavanje Dekaloga i zakona općenito, već se ističe pozitivni vid te stvarnosti i njezino humanističko usmjerenje. Jedino u tom ozračju može se i za najzahtjevnije biblijske zahtjeve kazati „jaram je moj sladak i breme je moje lako” (Mt 11,30).

U kršćanskim katekizmima Dekalog obično dolazi pod naslovom „Božje zapovijedi” ili „Deset Božjih zapovijedi”. Iako taj naziv doslovno ne susrećemo u Bibliji, ipak on ima duboko utemeljenje i opravdanje u biblijskim tekstovima. Biblijski pisci posebno žele istaknuti božansko podrijetlo ove skupine zapovijedi, za razliku od svih drugih zakona. U knjizi Izlaska to dolazi sasvim jasno na vidjelo u retku kojim se uvodi i započinje Dekalog: „Onda Bog izgovori sve ove riječi” (Izl 20,1). Obratno, u Ponovljenom zakonu to dolazi do izražaja na svršetku Dekaloga gdje čitamo: „Te je riječi . . . upravio Jahve . . . Ništa nije dodavao, nego ih je ispisao na dvije kamene ploče te ih predao meni” (Pnz 5,22). Taj potonji pisac tu istu misao još plastičnije ističe kad piše: „I dade mi Jahve dvije kamene ploče, ispisane prstom Božjim” (Pnz 9,10; usp. Izl 24,12). I mudri Sirah svraća pozornost svojih sugovornika na taj važni momenat kad veli o Mojsiju: „Dade mu zapovijedi licem u lice” (45,5). Sve su to samo plastične slike kojima se želi istaknuti da Dekalog potječe od Boga, da uživa božanski autoritet¹⁰. Životna mudrost koja je u njemu sadržana nadilazi svaku refleksiju i ljudsku mudrost, jer je božanskoga podrijetla (usp. Pnz 4,6). Dakle, ljudi koji su sastavili Dekalog bili su duboko osvjedočeni da je u njemu izražena čista i nepatvorena volja Božja. Dosljedno tome, ljudi su oduvijek tim zapovijedima pridavali božanska prava. Prekršaj protiv njih smatrao se prekršajem protiv samoga Boga¹¹, nečim što vrijeđa Jahvu. Tu se nalazi i razlog zašto te zapovijedi obvezuju čovjeka u savjesti, tj. neovisno od toga da li je netko od ljudi registrirao naše čine, stavove i namjere. Naime, dok su drugi stari zakonic i imali samo izvanjsku vrijednost, tj. kažnjavali su prekršitelje samo ako su oni bili otkriveni, Dekalog pretpostavlja da njegovi prekršitelji, čak ako ostanu i neotkriveni od strane ljudi, jednako vrijeđaju Boga i odgovorni su pred njim za te skrovite čine ili namjere¹². Na taj način se ulazi u savjest pojedinca, što je jedinstveni slučaj u krugu svih starih zakoni-

10) Jer je Bog pravedan i istinit, sve ono što se smatralo pravednim i istinitim moglo se stavljati s pravom Bogu u usta (usp. H. SCHÜNGEL—STRAUMANN, Decalogo e comandamenti di Dio — Paideia Editrice —, Brescia 1977, 134s. Izvornik je na njemačkom: Der Dekalog-Gottes Gebote?, Stuttgart 1973; J. McKENZIE, Dizionario Biblico — Cittadella Editrice —, Assisi 1978, 234).

11) David to posve jasno uviđa i priznaje poslije nego je učinio preljub i dao ubiti suparnika: „Sagriješio sam protiv Gospodina” (2 Sam 12,9.13), „Sagriješio sam protiv tebe, protiv tebe samoga” (Ps 51,6). Dosljedno tome, te zapovijedi se ne smiju promatrati kao jednostavne moralne smjernice odvojene od Božjeg autoriteta.

12) To posebno jasno i nedvosmisleno proizlazi iz formulacije desete zapovijedi koja izričito proteže odgovornost do u nutrinu savjesti. U tom pravcu ide i tekst iz Pnz 27,15. 24, u kojem se zazivaju prokletstva na tajne zločine. Bogu, koji „ispituje srce i bubrege”, ništa ne može ostati sakriveno. Tu istinu narodna mudrost izražava slijedećim riječima: „Božje oko svuda gleda, sakrit mu se ništa neda!”. Ta svijest će čovjeku vjerniku sigurno pomoći da živi odgovornije! (usp. W. BARCLAY, The Old Law. The New Law — The Saint Andrew Press —, Edinburgh² 1973, 3).

ka¹³. Polazeći s tog stajališta, Dekalog dobiva snažno i nepromjenjivo uporište u Bogu, svome zakonodavcu, participira na njegovoj apsolutnosti i izlazi iz sfere ljudske samovolje i relativizma¹⁴. Upravo ta koncentracija na religioznom utemeljenju Dekaloga, koja je bez presedana među zakonicima staroga Istoka, svjedoči o uzdignuću tog zakona na posve novu razinu. Dakle, jedinstveni značaj i posebnost Dekaloga ne sastoji se u tome da je izmislio nove odgovornosti ili umnožio zapovijedi, nego u pomaku naravne i društvene etike u religioznu sferu¹⁵.

b) Brojenje

Od patrističkih vremena pa do naših dana u opticaju su dva različita načina brojenja zapovijedi. Filon, Josip Flavije i velika većina grčkih Otaca razglobljaju Dekalog na slijedeći način: 1) zabrana drugih bogova; 2) zabrana pravljenja slika; 3) zabrana isprazne uporabe imena Božjega; 4) štovanje subote; 5) čašćenje roditelja; 6) zabrana ubojstva; 7) zabrana preljuba; 8) zabrana krađe; 9) zabrana krivog svjedočanstva; i 10) zabrana žudnje za onim što pripada drugome. Odatle proizlazi da pobornici tog načina brojenja ostavljaju zapovijed o zabrani pravljenja slika kao zasebnu zapovijed (= druga zapovijed). Dosljedno tome, oni nemaju potrebe da razglobljaju deset zapovijed na dva dijela da bi dobili broj deset. Takvo brojenje je posve u skladu s biblijskim tekstom koji nalazimo u Izl 20,2–17. U stvari, tu se nabrojanje žene, slugu, sluškinja itd. pokazuje kao detaljnije tumačenje opće zabrane: „Ne poželi kuće bližnjega svoga!” (Izl 20,17)¹⁶. Danas to brojenje usvaja Grčka crkva, kalvinci, anglikanci i suvremeniji egzegete¹⁷.

-
- 13) Usp. A. SALAS, *Catechismo Biblico per adulti* (Ediz. Dehoniane), Napoli 1979, 266.
- 14) Razmišljajući o problemu utemeljenja ljudskog morala, Dostojevski je u svome romanu „Braća Karamazovi” došao do zaključka da to može biti samo prihvaćanje prve zapovijedi Dekaloga, što je na klasičan način izrazio slijedećim riječima: „Ako Boga nema, onda je sve dozvoljeno!”. Da nijekanje Boga doista povlači za sobom relativiziranje moralnih normi, bjelodano pokazuje i potvrđuje ateistička praksa. To je krajnje otvoreno priznao Trocki u djelu „Njihov i naš moral”. Evo što on tu piše: „Da bi uspješno izveo prevrat, proletarijatu je potrebna sva snaga, sva odlučnost, sva hrabrost, strast i bezobzirnost kojom raspolaže. Iznad svega, on se mora potpuno osloboditi fikcija religije, ‘demokracije’ i transcendentalnog morala – duhovnih lanaca koje je neprijatelj iskovao da ga ukroti i porobi. Moralno je samo ono što utire put potpunom i konačnom uništenju imperijalističke bestijalnosti, i ništa drugo. Probitak revolucije – to je vrhovni zadatak” (Citirano prema: I, PRIMORAC, *Marksistička etika i ideja prirodnog prava*, u: *DOMETI* 9 –1975–22). – U novije vrijeme i neki kršćanski mislioci, potaknuti dijaloškim motivima, pokušavaju utemeljiti ljudski moral polazeći od ljudske osobe (usp. R. J. ROMIĆ, *Personalistička etika –KS–*, Zagreb 1973). Sve i priznajući da je jedan takav pristup ima svoje opravdanje, ipak treba reći da je Bog daleko snažnije i čvršće uporište za utemeljivanje ljudskog morala od same ljudske osobe.
- 15) Usp. W. EICHRODT, *Theology of the Old Testament I* (SCM Press), London 41975, 74–75; B. S. CHILDS, *Exodus*, s. 397; A. PENNA, *Deuteronomio* (Marietti), Roma 1976, 114; G. AUZOU, *Dalla servitù*, 230; FILON, *De Decalogo*, 33, 176–178.
- 16) Usp. J. McKENZIE, *Dizionario*, 233.
- 17) Usp. H. SCHÜNGEL–STRAUMANN, *Decalogo*, 14.

S druge strane, Origen, Klement Aleksandrijski i Augustin broje zapovijedi kako slijedi: 1) zabrana drugih bogova; 2) zabrana isprazne uporabe imena Božjega; 3) štovanje subote; 4) čašćenje roditelja; 5) zabrana ubojstva; 6) zabrana preljuba; 7) zabrana krađe; 8) zabrana lažnog svjedočanstva; 9) zabrana žudnje za tuđom ženom; 10) zabrana žudnje za tuđim dobrima. Pobornici tog načina brojenja, dakle, stapaju drugu zapovijed („Ne pravi sebi lika. . . niti kakve slike . . .”) s prvom ili je sasvim izostavljaju u svom brojenju. Oni dobivaju broj deset time što razglobljuju desetu zapovijed na dva dijela: 1) ne poželi žene bližnjega svoga; 2) ne poželi nikakve stvari bližnjega svoga. Takvo brojenje dopadalo se Augustinu posebno stoga što se u njemu religiozne dužnosti svode na tri, u čemu je on vidio aluziju na Presveto Trojstvo¹⁸. Augustinova se razdioba namentula i ostala do dana današnjega u mnogim kršćanskim Crkvama. Danas je posebno usvajaju katolici i luteranci, kod kojih Dekalog zauzima središnje mjesto u pouci za vjerničko življenje¹⁹. U toj potonjoj razdiobi prve tri zapovijedi sažimaju religiozne dužnosti, a u drugih sedam sažete su moralne obveze. U moralnim zapovijedima mogu se opet razlikovati one koje ravnaju ljudske čine (4, 5, 6, 7), ljudske riječi (8) i ljudske nakane i želje (9 i 10)²⁰.

2. Dugi i kratki oblik zapovijedi

Većina tumača misli da je svih deset zapovijedi na početku imalo kratki oblik poput onoga koji danas imaju peta, šesta, sedma i osma zapovijed („Ne ubij! Ne učini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!”). Proširenja u drugim zapovijedima bila bi kasniji dodaci, plod prečitavanja Dekaloga u kasnijim povijesnim periodima²¹. Taj proces je sasvim legitiman, jer Dekalog nije statički kodeks (kao što to nisu ni drugi biblijski tekstovi), nego dinamička stvarnost. On je doduše izraz nepromjenjive volje Božje, ali tu volju Božju treba uvijek iznova razotkrivati u promijenjenim povijesnim situacijama, tj. aktualizirati je za novonastale prilike. Proširenja Dekaloga su, dakle, plod aktualizacije Božjih zapovijedi, koje su žive kao živa stvarnost koja oblikuje život naroda u različitim epohama²². To ne znači da se time temeljna i izvorna poruka Dekaloga mijenjala. Dapače, da bi ta poruka mogla uvijek iznova odzvanjati u svom izvornom znače-

18) G. AUZOU, Dalla servitù, 228.

19) Budući da smo se navikli u našim katekizmima na Augustinovu razdiobu, mi ćemo je slijediti i u našem izlaganju zapovijedi, makar nam se čini da je prva razdioba više u skladu s biblijskim tekstom. Mi ćemo devetu i desetu zapovijed analizirati pod istim naslovom.

20) Usp. J. E. PARK, Exodus, u: G. A. Buttrick (ur.), The Interpreter's Bible I (Abingdon Press), Nashville 1952, 980.

21) Tako: G. AUZOU, Dalla servitù, 229; J. McKENZIE, Dizionario, 233; B. S. CHILDS, Exodus, 399. Za rekonstrukciju možebitnoga izvornog oblika svih zapovijedi, vidi: H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 37. U ovom kontekstu treba ipak reći da je cilj biblijske egzegeze tumačenje konačnog oblika teksta, jer je taj tekst za nas normativan. Studij prethodnih stadija trebao bi poslužiti da lakše i ispravnije razotkrijemo poruku teksta u konačnoj redakciji.

22) G. BARBAGLIO, Decalogo, u: L. Rossi-A. Valsecchi (ur.), Dizionario Enciclopedico di Teologia morale (Ed. Paoline), Roma 1976, 209.

nju kroz sve mijene povijesti, trebalo ju je neprestano aktualizirati. Dakle, ništa se nije eliminiralo, premda je Dekalog bio uvijek u pokretu: otvoren novim prericanjima i integracijama. Ovdje se susrećemo s kompleksnim procesom očuvanja staroga poklada i istodobno s dužnošću trajne obnove. Evanđelist Matej izričito kaže da autentičan i kvalificiran tumač riječi Božje može biti samo onaj tko uspije sretno ujediniti vjernost starom pokladu i sposobnost da taj poklad i njegovu poruku životvorno prilagođava zahtjevima novih situacija, tj. da ga aktualizira (usp. Mt 13,52). I jedno i drugo ostaje kao trajni imperativ za Crkvu svih vremena²³.

3. Pozitivni i negativni oblik zapovijedi

Zapovijedi Dekaloga formulirane su kao zabrane i naredbe. Drugim riječima, susrećemo ih u negativnoj i pozitivnoj formulaciji. Osam zapovijedi predstavljaju se kao zabrane izvjesnih akcija i ponašanja. Međutim, jasno je da već i te zapovijedi uključuju implikacije za pozitivno djelovanje. „Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!”, npr., uključuje da se govori istina. Prekršiti te zabrane, znači izaći izvan okvira Saveza koji je Bog sklopio s čovjekom i time izvan sfere Božjih blagoslova koji su s time povezani. Samo dvije zapovijedi imaju izravnu pozitivnu formulaciju: „Sjeti se da svetkuješ dan subotni!” i „Poštuj oca svoga i majku svoju!”. Te dvije potonje zapovijedi pokazuju nam da Dekalog provida i pozitivne sadržaje za život unutar Saveza. I jedne i druge zapovijedi su, dakle, obveze koje proizlaze iz Saveza s Bogom i naznačuju put za novi život naroda Božjega²⁴. Vjerojatno je negativna formulacija više zastupljena radi toga što je njezin opseg širi, obuhvatniji. Iz svega što je rečeno jasno proizlazi da zapovijedi Dekaloga istodobno opominju da se ne krene putem smrti i prokletstva²⁵ i pokazuju put života i blagoslova.

Upadna je jednostavnost Dekaloga. Tome je doprinio apodiktički stil zapovijedi. On se sastoji u tome da se kratkim i bezuvjetnim oblikom naznači zabrana ili naredba i to određenoj osobi: „ti”, „vi” (npr.: „Ne ubij!”). Iako se danas ne može više zastupati da je apodiktički oblik zapovijedi apsolutna izraelska novost²⁶, ipak treba reći da je to značajka biblijskoga Dekaloga u odnosu na sve stare zakonike. U stvari, ti potonji su dati gotovo isključivo u kazuističkom obliku. Oni počinju s „ako” iza kojega se određuje podrobno kazne za one koji

-
- 23) Dok je oblikovanje biblijskih knjiga još bilo u nastajanju, ta prečitavanja i aktualizacije biblijskih tekstova ulazili su u sami sastav Biblije. Premda je s Isusom božanska objava dovršena, ipak zadaća aktualiziranja te objave ostaje trajna obveza za Crkvu. Tu dužnost ona izvršava djelovanjem Crkvenog učiteljstva, i na poseban način propovjedničkom aktivnošću na nedjeljnim euharistijskim slavljinama. Propovijedanje, u stvari, ne uključuje samo tumačenje riječi Božje, nego i aktualizaciju njezine poruke.
- 24) Usp. B. S. CHILDS, Exodus, 400.
- 25) Prokletstvo je konstitutivni dio prekršaja tih zapovijedi. Proroci su došli do tog zaključka na temelju događaja povijesti.
- 26) U stvari, taj oblik je prisutan, iako vrlo rijetko, i u drugim zakonicima staroga Bliskog istoka (usp. H. SCHÜNGEL—STRAUMANN, Decalogo, 26—27; R. E. BROWN I DRUGI, Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta —KS—, Zagreb 1980, 183).

prekrše te zapovijedi. Osoba ostaje neodređena („Ako netko udari čovjeka. . .“). Za razliku od tih kazuističkih zakona, apodiktička formulacija Dekaloga obvezuje sve bez obzira na okolnosti pojedinca. Izborom te formulacije još se jednom želi istaknuti božanski autoritet tih zabrana i naredbi. U savezničkoj zajednici volja Boga saveznika je vrhovni autoritet kojemu je podložan svaki ljudski autoritet.

4. Dvije verzije Dekaloga

U Bibliji susrećemo dvije verzije Dekaloga. Prva se nalazi u Izl 20,2–17, a druga u Pnz 5,6–21. Zapovijedi su bitno iste i na jednom i na drugom mjestu. Čak dolaze istim redoslijedom. Razlika se nalazi jedino u motivaciji subotnog počinka i u razmještanju materijala u devetoj i desetoj zapovijedi. U Izl 20,8–11 subotni počinak je motiviran i teološki utemeljen na Božjem počinku prigodom stvaranja svijeta. Naprotiv, u Pnz 5,15 kao motivacija i teološko utemeljenje subotnog počinka navodi se oslobođenje Židova iz Egipatskog ropstva.

Objekti požude u devetoj i desetoj zapovijedi različito su razmješteni u dvjema verzijama. U Izl 20,17 kao prvi član zapovijedi dolazi: „Ne poželi kuće bližnjega svoga!“, što se onda konkretizira nabranjem žene, sluge, sluškinje i drugih dobara koja pripadaju bližnjemu. Sastavljač Dekaloga u Pnz 5,21 osjetio je potrebu da iz svih tih dobara izdvoji ženu kao nešto zasebno. U stvari, u njegovoj verziji devete i desete zapovijedi stavak: „Ne poželi žene bližnjega svoga!“ tvori prvi član zabrane. Tek potom slijedi: „Ne hlepi za kućom bližnjega svoga!“ s nabranjem drugih dobara koja spadaju u kućanstvo. Ta potonja verzija Dekaloga pokazuje sposobnost prilagođivanja novoj situaciji. Božja je riječ bila upravljena određenoj povijesnoj generaciji, ali može novu generaciju koja živi u drugim prilikama nadahnuti na kreativno razmišljanje i djelovanje.

5. Univerzalnost, sveobuhvatnost i nezastarivost Dekaloga

Zapovijedi Dekaloga nisu ljudski izum, nego su riječ Božja! Zato i vrijede za sve ljude, za sve narode, za sve rase i za sve staleže. One nisu bile uklesane samo na kamenim pločama, nego su božanski utisnute u srce i savjest svakog čovjeka. Ono što traži Dekalog pokazuje se kao naravno, samo po sebi razumljivo i opće uviđajno. Stoga ne samo Židovi i kršćani, već i velika većina ostalog čovječanstva prosuđuje u svjetlu tih zapovijedi što je pravo a što nepravo, što odgovara ljudskom dostojanstvu a što mu se protivi. Tu se nalazi i razlog zašto norme Dekaloga nalaze odražaja i u ustavima modernih laiciziranih država²⁷. Univerzialnost tih zapovijedi dolazi do izražaja i time što se izravno obraćaju svakom čitatelju i slušatelju s jednim „ti ćeš“ ili „ti nećeš“, odnosno „čini“ ili „nemoj činiti“. Odatle jasno proizlazi da te zapovijedi nisu rezervirane posebnoj kategoriji ljudi

27) Usp. K. DEBECKER, Einleitung, u: C. Elfriede (ur.), Erzählbuch, 8; G. WEBER, Die zehn Gebote (Herder), Freiburg im Breisgau²1984, 11.

(npr. svećenicima, nazirejima i sl., kao što je to slučaj s mnogim propisima u Levitskom zakoniku), nego su upravljene svakom čovjeku bez razlike. Pred njima su svi ljudi jednaki i dužni da ih opslužuju. Tu nema izuzetaka!²⁸.

Druga važna značajka Dekaloga, u usporedbi s drugim zakonima, jest njegova sveobuhvatnost. U tih deset zapovijedi sažeta je na neusporediv način religiozna i moralna poruka Biblije. To je kratki teološki i moralni katekizam čovječanstva. U njemu susrećemo „čudesnu sintezu teologije, antropologije i sociologije“²⁹. U Dekalogu čovjek na jednostavan i razgovjetan način odčitava svoje religiozne i društvene dužnosti, odnosno uči kako treba urediti svoje odnose s Bogom i s bližnjim, i to na svim razinama. Njegove zapovijedi su kao razgovjetno ogledalo u kojem jasno razabiremo što trebamo i što ne smijemo činiti; one su kao duhovni termometar na kojem Židov i kršćanin mogu lako ovjeriti autentičnost svoga vjerničkog življenja. Upravo zbog te sveobuhvatnosti i sažetosti zapovijedi Dekaloga mogu poslužiti vrlo dobro kao ispit savjesti vjernicima³⁰.

Za razliku od drugih zakona, koji normiraju samo pojedine sektore života (npr. odvijanje kulturnih obreda), zapovijedi Dekaloga pokrivaju sva područja života, odnose se na čitavu ljudsku egzistenciju u svim njezinim dimenzijama: u svetoj i profanoj, u teološkoj i društvenoj; one normiraju svakodnevnu i blagdansku aktivnost, svagdašnjost i sakralnost ljudskog života³¹. Po Dekalogu, dakle, ne mogu postojati „ateistički“ momenti u životu čovjeka vjernika i naroda Božjega³². Tako kratak, a tako sveobuhvatan zakon nećemo više nigdje naći. Dokaz je to premudrosti zakonodavca koji ga je dao. Ipak Dekalog ne sadrži razrađen sav moralni nauk. Već je Filon zapazio da svaku zapovijed Dekaloga treba promatrati kao „sažetak zakona“³³. Posrijedi su osnovna načela koja su jedinstvena u svojoj vrsti po svojoj usredotočenosti na temeljno i bitno, i stoga primjenjiva na sva područja ljudskog življenja. Kršćani u Novom zavjetu imaju ne samo intenzivno i ekstenzivno tumačenje zapovijedi Dekaloga (usp. Mt 5,17–32), nego i njegov sažetak u dvostrukoj zapovijedi ljubavi (Mt 22,37–39; Lk 10,27). Očito je da Isus tim svodenjem Dekaloga na dvije zapovijedi ne dokida Dekalog, nego nam daje hermeneutski princip za autentično tumačenje njegovih zapovijedi. Na taj način on nam otkriva dubinsku namjeru zapovijedi Dekaloga, a ta je da osposobe

-
- 28) Usp. G. E. WRIGHT–H. H. SHIRES–P. PARKER, Deuteronomy, u: G. A. Buttrick (ur.) *The Interpreter's Bible II* (Abingdon Press), Nashville 1953, 363; W. EICHRODT, *Theology*, 79; B. S. CHILDS, *Exodus*, 399.
- 29) G. RAVASI, *Esodo* (Ed. Queriniana), Brescia 1980, 91.
- 30) Činjenica je da svećenici najčešće pripremaju svoje vjernike u svjetlu tih zapovijedi za sakrament pomirenja, tj. kada im žele pomoći da brzo i lako ispituju savjest.
- 31) Iz samog položaja Dekaloga u Izlasku i Ponovljenom zakonu jasno proizlazi da su sastavljači bili uvjereni da te zapovijedi tvore sažetak cjelokupnog Zakona (usp. P. PARKER, *Deuteronomy*, 363).
- 32) A. FANULI, *L'Alleanza al Sinai* (Esodo 19–40), u: A. Fanuli–A. Rolla (ur.), *Il Messaggio della Salvezza 3* (Elle Di Ci), Torino 1977, 550; usp. H. SCHÜNGEL–STRAMANN, *Decalogo*, 127.
- 33) FILON, *De Decalogo* 29,154.

čovjeka za ljubav prema Bogu i prema bližnjemu³⁴. U stvari, prve tri zapovijedi imaju za cilj da osiguraju prvi dio zapovijedi ljubavi („Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim . . .”), dok se ostalih sedam nalaze u službi ostvarivanja drugog dijela zapovijedi ljubavi („Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe”).

Treća značajka Dekaloga je njegova nezastarivost, trajna aktualnost. Zakonodavac pretendira da daje zapovijedi koje po jasnoći i po trajanju nemaju premca u drugim serijama naloga i zabrana. Iako Dekalog nije astoričan, on pretendira da njegove norme imaju neprolaznu vrijednost, da nadilaze konkretnu situaciju i povijest. Riječ je o skupu bezvremenskih religioznih i moralnih načela ili zbiru nepromjenjivih i nezastarivih Božjih uputa³⁵. Dosljedno tome, dan u koji nam je podarena *Tora* ne može nikada postati dan prošlosti: onaj dan je ovaj dan, svaki dan. Toru, u kojem je god trenutku studirali ili čitali, trebamo osjećati „kao da je nama dan-danas data”³⁶. U stvari, Dekalog se obraća svakom čitatelju i sluša- telju na izravan način: s „ti”. Odatle njegova trajna vrijednost, vječni danas³⁷. Njegove zapovijedi vrijede za sva vremena. Jednako je aktualan danas kao i pred tri tisućljeća kad ga je Mojsije proglasio na Sinaju. To je valjda jedini zakon koji nikada nije i neće biti mijenjan. Tu činjenicu priznao je i Sigmund Freud, i to u eri najburnijeg evolucionizma (god. 1913). Taj njegov stav o nezastarivosti Dekaloga može se ovako sažeti: „Hebreji su preveli Mojsijevu lekciju u etičku i intelek- tualnu vrijednost koja nije podložna normi evolucije i koja će ostati u povijesti znak duhovnog 'izuzetka' ”³⁸. Dakle, kao izraz ispravne ljudske savjesti, zapo- vijedi Dekaloga ostaju nezastarive, trajno i posvuda vrijedne³⁹. Nešto slično „kao što prirodni zakoni vrijede u ovom materijalnom svijetu i ništa tijekom stoljeća ne gube od svoje vrijednosti, tako na području duha i morala zakon Božji tj. deset Božjih zapovijedi ništa ne izgubiše od svoje vrijednosti”⁴⁰.

---

34) Usp. A. PENNA, Deuteronomio, s. 115; G. AUZOU, Dalla servitù, 248.

35) Ta nepromjenjivost odnosi se na sadržaj zapovijedi. Razlozi i motivi trebaju se uvijek iznova prilagođavati različitim katehetskim situacijama.

36) Tanchuma, ur. M. Buber, II, 76.

37) G. AUZOU, Dalla servitù, 225 sl.

38) G. RAVASI, Esodo, 172 sl. Naime, 1913. god. kroz tri tjedna svaki dan je dolazio neki posjetilac u crkvu S. Pietro in vincoli i ostajao u tihoj meditaciji pred Michelan- gelovim „Mojsijem”. Bio je to otac psihoanalize Sigmund Freud. Iz te njegove medita- cije nastao je kasnije esej „Mojsije, njegov narod i monoteistička religija”, kojega smo glavnu misao saželi u navedenom citatu (usp. za sve: D. BAKAN, Freud e la tradizione mistica ebraica – Comunità –, Milano 1977). Taj esej je donesen i u knjizi „L'uomo Mosè e la religione monoteistica”, koju je izdala izdavačka kuća Boringhieri u Torinu 1977. godine.

39) Ciceron, slavni rimski govornik, ovako piše o savjesti: „Od toga zakona savjesti ne može nas osloboditi ni senat, ni javna vlast. Nije u tom pogledu drugačije u Rimu, a drugačije u Ateni. . . Nije drugačije danas, a drugačije će biti sutra” (Citirano prema: K. KARIN (ur.), Dobri pastir, Sarajevo 1973, 84 sl.)

40) K. KARIN, Nav. djelo, 48. Naime, iskustvo i znanost nam pokazuju da prirodni zakoni vrijede i danas jednako kao što su vrijedili i prije tisuće godina. Ništa nisu izgubili na suvremenosti!